

causati; nam causat vere in agente eas determinationes quae in causatum effectum influere debent immediate.

Ad maj. 3 part. (est ratio). Sic voluntas ea tantum agit ad quae allicitur a fine; *e.* ratio cur agens agat, seu cur effectus fiat, est vere in fine.

Objic. 1° Etiam cognita bonitate finis, voluntas libera est ut se determinet ad agendum, vel non; *e.* finis non influit, nec est causa. — *R. c. ant.* — *d. cons.* non influit solus, nec est causa adaequata, *c*; nullo modo influit, nec est causa inadaequata, *n.*

Objic. 2° Finis obtinendus non existit ante actionem; *e.* influere nequit. — *R. c. ant.* — *d. cons.* influere actione physica..., *c*; realiter, intentionaliter, *n.*

Objic. 3° Effectus ipse saepe est finis actionis; *e.* penderet a seipso. — *R. tr. ant.* — *d. cons.* in ordine physico existens penderet a seipso in ordine ideali, *c*; in eodem ordine quo existit, *n.*

Coroll. 1^m Causalitas finis est amor quem objectum inspirat agenti, propter suam bonitatem; *i. e.* finis influit ut bonum alliciens voluntatem agentis.

Coroll. 2^m In serie finium subordinatorum non datur processus in infinitum; nam a) si esset in subordinatione et electione mediorum, nunquam posset incipere executio; — b) si esset in intentione finium, nunquam posset incipere intentio.

Coroll. 3^m Qui vult finem, debet velle et media, saltem virtualiter.

Coroll. 4^m Ignoti nulla cupido, seu: finis non movet nisi apprehensus; attamen apprehensio bonitatis non est causa sed conditio.

Coroll. 5^m Finis in ordine causarum est prima, nam fine sublato nullum agens ageret; sed notandum: « in ordine causarum » *i. e.* in ordine intentionis, in ordine moventis; — nam finis est in ordine executionis ultimus; — hinc etiam: sicut se habet principium in speculativis, ita se habet finis in operativis, *i. e.* sicut ex primis veritatibus dependent conclusiones theoreticae...

Coroll. 6^m Ex fine intrinseco optime desumitur ratio ad rerum naturam dignoscendam et collustrandam; nam finis est mensura rei et omnium proprietatum ei ab auctore naturae inditarum.

Coroll. 7^m Omne agens agit propter finem; nam si agens liberum est, agit apprehensive, seu a proposito, *i. e.* secundum voluntatis imperium finem eligentis et proponentis, vel jam ipso fine fruētis; sin autem agens necessario agit, non casu sed executive agit, *i. e.* secundum inditam sibi determinationem ab auctore naturae ad certum finem dirigitur.

Coroll. 8^m Entia non sunt multiplicanda sine necessitate; *i. e.* 1) ad efficiendum opus, agens sapiens non alia nec plura media adhibenda eligit quam quae ad finem ducunt; — 2) ad explicandum opus sapiens, non aliae nec plures causae praesupponendae excogitari debent, quam quae ad quaesitam explicationem sufficiant.

Coroll. 9^m Ergo Deus et natura nihil faciunt frustra.

Coroll. 10^m Finis est mediorum mensura.

Coroll. 11^m Frustra est potentia quae non traducitur in actum: scilicet a) potentia subjectiva activa; non libera; b) in actum suum specificum, qui non aliunde, per accidens, impediatur, c) proinde etiam potentia passiva correspondens; — quia potentiae finis est actus.

§ 4. DE CAUSA EXEMPLARI.

Propositio 65.

Causa exemplaris est forma mente concepta, quam effectus imitatur ex intentione agentis qui determinat sibi finem.

Notiones. 1) Exemplar est extrinsecum vel intrinsecum. — *Extrinsecum* est res quaecumque extra agentem, ad cuius imitationem operatur; — *intrinsicum* est illud quod agens mente gerit, et ad cuius imitationem operatur.

2) Agendum hic solum est de exemplari intrinseco, nam extrinsecum per se non influit, neque in agentem neque in effectum, nisi in quantum cognoscitur ab agente; *a.* sic jam non res externa proprie influit, sed potius conceptus ejus, quod est exemplar intrinsecum.

3) Iste conceptus ipse potest considerari a) prout est repraesentatio, mera cognitio rei extrinsecae, et sic nihil influit in agentem nec in effectum, — b) prout dirigit operationem agentis cognoscentis, et sic influit in eum et in effectum. — Priore modo consideratus est mera simplex apprehensio, et dicitur idea speculativa; — secundo modo dicitur idea practica seu causa exemplaris. — Haec tamen distinctio est rationis tantum.

4) Conceptus iste, scilicet idea practica, est forma accidentalis mentis, *i. e.* accidens mentem efficiens.

5) Causalitas exemplaris, *i. e.* ejus nexus et influxus, est a) in agentem dirigendo ejus operationem, ita ut conscius determinans ipse suum finem attingendum, intendat similitudinem effectus cum exemplari, — b) in effectum, talem futurum qualis fuerit illa agentis intentio, ejusque operationis directio.

6) Cfr. *S. Thom.* verit. q. 3. aa. 1, 2, 3. — *Suar.* met. d. 23. s. 2.

Prob. In causa exemplari duo attendenda sunt: 1) natura exemplaris, — 2) natura causae; — *a.* haec optime exprimit proposita definitio; *e.*

Ad min. 1) Natura exemplaris, prout ex praecedente analysi, exhibetur his: « forma mente concepta, quam effectus imitatur. »

2) Natura ejus causalitatis his: « ex intentione agentis qui sibi determinat finem. »

Coroll. 1^m In omni artifice, *i. e.* qui operatur non vi naturae, sed libere ex arte, admittendae sunt ideae exemplaes practicae.

Coroll. 2^a Solum agens intellectu praeditum potest ideis exemplaribus uti.

Coroll. 3^m Causa exemplaris inadaequate tantum distinguitur a causa efficiente; nam eam informat facitque completam intrinsece ad operationem.

§ 5. DE CAUSIS MATERIALI ET FORMALI.

Propositio 66.

Materia et forma vera gaudent causalitate. quae consistit non in aliqua actione unius in alteram. sed in mutua communicatione propriae entitatis per immediatam unionem unius cum altera.

Stat. quaest. Non quaerimus num existat materia et forma, nec ubi (cfr. cosmol.); — sed quaerimus quid sint causa materialis et causa formalis, ubicumque et quomodocumque inveniuntur; — multi, recentiores illi praesertim qui scholasticam materiam et formam irrident, ostendunt se conceptum eum non intellexisse, reputantes formam esse aliquod agens in materiam quam sibi adaptet, sibi quasi praeparet inhabitandam.

Notiones. 1) *Materia* est subjectum ex quo aliquid fit; — *forma* est realitas qua id quod fit actuatur et perficitur; — seu : *materia* est subjectum quod habet potentiam subjectivam; — *forma* est actus ipse qui recipitur in potentia subjectiva.

2) *Materia prima* est illud subjectum ex quo fit realitas substantialis corporum, i. e. ea pars substantiae quae in mutatione substantiali permanet; — *forma substantialis* est illa realitas seu actus, quo materia fit haec substantia; i. e. ea pars substantiae quae in mutatione substantiali mutatur.

3) *Materia secunda* est ipsa substantia (composita ex materia prima et forma substantiali), quatenus novas accipit mutationes accidentales, i. e. *formas accidentales*.

Prob. 1^a pars (vera causalitas). Causa est principium essendi alteri; a. compositus effectus esse non potest sine suis partibus constitutivis, seu pendet ab eis (quae sunt materia ut subjectum, et forma ut actus determinans eam); — et differt realiter, licet inadaequate, ab eis; e.

Prob. 2^a pars (non in actione). 1° Actio non convenit causae intrinsecae; a. materia et forma sunt causae intrinsecae; e.

Ad maj. Actio non facit ut causa constituat effectum entitate sua ut parte intrinseca, sed ipsam relinquit ab effectu suo plane distinctam; e.

Prob. 2° Actio unius (formae) in alterum (materiam) produceret aut ipsum effectum compositum ex utroque, i. e. ex materia et forma, aut aliquam mutationem alterius; — a. *si primum* : jam est causa efficiens effectum, et plane ab eo distincta atque ei extrinseca manens; non autem causa materialis vel formalis i. e. pars intrinseca effectus compositi; — *si secundum* : jam haec mutatio erit effectus, et datur duplex effectus : materia sic mutata, et compositum ex ea et forma; ac proinde duplex causalitas, et redit tota quaestio in infinitum; e.

Prob. 3^a pars (in communicatione immediata). Influxus causae dignoscitur ex effectu ejus; a. effectus causae materialis et formalis est ut compositum constet ex materia et forma, unum ens constituentibus; e. earum causalitas

in eo consistere debet, quod altera sit aliquid alterius, et vicissim; i. e. quod forma sit determinatio, modus essendi, suae materiae; et quod materia sit fulcrum formae, seu subjectum quod hac forma, hoc determinato modo, existat.

Coroll. 1^m *Solus Deus* efficere potest materiam primam, nam solus potest creare, i. e. producere substantiam ex nihilo sui et subjecti; — *causae secundae* possunt solum ex potentia materiae praeexistentis novas educere formas, sive substantiales sive accidentales, i. e. producere ex nihilo sui sed non subjecti, seu *facere*, non *creare*.

Coroll. 2^m Dicitur *forma* :

}	physica — — —	constituens intrinsece rem, ut compositum physicum; et natura sua postulans uniri cum materia.
	accidentalis — —	afficiens accidentaliter materiam secundam.
	substantialis — —	constituens materiam primam in certa specie; — seu : pars essentialis determinativa substantiae.
	materialis — —	non aliam entitatem in se habens quam ut determinet materiam, — seu non potens in se sine materia esse vel operari.
	immaterialis =	subsistens, i. e. potens esse et operari sine materia.
}	metaphysica — —	ipsa essentia composita, in suo conceptu essentiali sumpta, determinans individuum ut sit tale individuum, v. c. humanitas, de homine.
	logica — — —	differentia specifica, determinans genus ad certam speciem, v. c. rationalitas, de animalitate.

Coroll. 3^m Quoties aliquid dicitur concipi vel sumi *formaliter*, sensus est, illud concipi *quoad formam* suam, abstrahendo a materia et aliis accidentalibus notis; — *forma* autem in talibus dictionibus ordinario potius intelligitur forma metaphysica vel forma logica, v. c. homo formaliter sumptus est homo ut ens humanum (forma metaph.), vel est homo ut rationale (forma logic.).

Coroll. 4^m Forma physica dicitur *informans* quia natura sua requirit materiam, quam informet, seu actuet; — huic opponitur forma improprie dicta, quae dicitur etiam *forma pura*, i. e. substantia simplex, natura sua completa, non requirens materiam quam informet, v. c. angelus.

Coroll. 5^m Ergo *forma est dignitate*, non tempore nec natura, *prior materia*.

Coroll. 6^m *Forma et materia sunt sibi invicem causae*.

Coroll. 7^m *Quoties datur compositum ex quod et quo, sistendum est in quo*; i. e. in composito ex materia (subjecto *quod* habet aliquam determinationem), et ex forma (ipsa determinatione *qua* determinatum est subjectum), jam non amplius de ipsa forma quaeri potest, num ea sit determinata in eodem genere, et quonam ipsa sit determinata, sed sistendum est in illa; v. c. in ferro calido, calor jam non est calidus alio calore, sed est id quo ferrum est calidum, neque aliud calidum est.

§ 6. DE PRINCIPIIS RATIONIS SUFFICIENTIS ET CAUSALITATIS.

Propositio 67.

Principium rationis sufficientis, et principium causalitatis sunt immediate evidētia, et analytica.

Notiones. 1) Ea sunt : « nihil est sine ratione sufficiente » — « nihil fit sine causa, seu : quidquid existere incipit, efficientem sui causam habet ».

2) Ratio hic est : id omne quo aliquid est vel intelligitur, aut esse vel intelligi potest; — ratio est essentiae, vel existentiae, vel cognoscibilitatis; et potest esse vel intrinseca vel extrinseca rei rationatae; sunt ergo synonyma ratio ac principium.

Ratio sufficiens seu adaequata, ea est qua sola posita nihil aliud requiritur ut res sit, vel cognoscatur; — non sufficiens seu inadaequata, si aliud requiritur insuper.

3) In hoc differunt principia rationis sufficientis et causalitatis, quod a) prius extenditur ad cognitionem, essentiam, existentiam; alterum ad solam existentiam; — b) prius agit de omni ente, etiam de Deo, alterum de ente novo solum; — c) prius non necessario supponit nec excludit distinctionem realem inter rationem et rationatum; alterum supponit realem inter causam et effectum.

Stat. quaest. Utrumque principium pro certo et evidenti ab omnibus habetur, nec posset negari quin in scepticismum abeatur; attamen principii causalitatis objectivum valorem alii varii negant, utpote obscurum et indemonstrabilem; confunduntque duo haec principia; — Kant putat esse iudicium syntheticum a priori; — positivistae moderni dicunt esse imaginationis nostrae figmentum, ortum ex historica consecutione factorum constante.

Prob. 1^a pars (rationis sufficientis). 1° Praesupponitur hoc principium omni ratiocinio, et omni certitudini, ita ut si negari posset, nulla jam esset possibilis certitudo; e.

Prob. 2° Differt ens a non ente, ens tale ab ente non tali, ens existens ab ente possibili; a. differt non propter nihil, sed propter aliquid sive intrinsecum, sive extrinsecum, quae vocatur ratio sufficiens; e.

Prob. 2^a pars (causalitatis). Ens quod incipit esse, non potuit seipsum determinare ad existendum; a. debuit tamen determinari, i. e. exire ex indifferentia sua; e. per aliud a se distinctum, quae est ejus causa efficiens.

Ad maj. Antequam existeret erat mere possibile, et in ordine existentiae nihil; a. mere possibile non determinat existentiam (secus omnia possibilis necessario existerent); e.

Ad min. Si eadem essentia quae fuit possibilis fit existens, jam non ipsa includit notam existentiae nec determinationis ad existendum.

Coroll. Ergo non datur casus absolutus, i. e. eventus sine ulla causa; — quamquam dari potest casus relativus, i. e. eventus sine ulla nobis cognita causa.

Objic. 1° In principio causalitatis fit transitus ad existentiam realem; a. notio haec est valde obscura; e. — *ad maj.* Aliter in principio contradictionis fit transitus ad existentiam idealem tantum. — R. d. maj. i. e. concluditur ex existentia aliqua reali ad existentiam realem, sicut in iudiciis syntheticis, n; concludit in abstracto ab existentia effectus ad existentiam causae sicut in aliis omnibus iudiciis analyticis, c. — n. min. — *ad explic. maj. d.* fit transitus ad existentiam, sed aliter atque in principio causalitatis, n; secus, e.

Objic. 2° In demonstratione principii rationis sufficientis habetur petitio principii; — nam demonstrare aliquid est ejus rationem sufficientem afferre. — R. a) n. supp. ant. (esse demonstrandum vel demonstrabile); — R. b) n. ant; et d. rat. add. est afferre praemissam quae sit ratio sufficiens consequentis, tr; quae sit principium rationis sufficientis vel principium causalitatis, n.

Objic. 3° Si principium causalitatis esset absolute necessario verum, duceret in fatalismum. — prob. a) Omnes veritates quae ex illo derivarentur essent absolute necessario verae; — b) Vi hujus principii, sicut ex effectu concluditur necessario causa, ita ex causa concluditur necessario effectus; e. nulla causa libere operaretur. — R. n. ant. — *ad prob. a) d.* si ex ipso, et alia praemissa aequae absolute necessaria, c; secus, n. (sequetur conclusio partem pejorem). — *ad b) n. ant.* — vel d. ita ex causa necessaria, c; ita ex causa libera, n.

Inst. Si causa libera non agit, ideo non agit quia non ultimo determinata, i. e. quia incompleta et insufficientis. — R. d. 1^m part. quia se non determinat, c; secus, n. — *ad 2^m part.* i. e. quia insufficientis et incompleta, n.

QUAESTIO 6.

De sex ultimis categoriis.

Propositio 68.

Sex reliquae categoriae, ut categoriae speciales, sunt denominationes extrinsecae.

Stat. quaest. 1) Dictum est hucusque de categoriis quatuor : substantiae, quantitatis, qualitatis, relationis; — quaeritur jam de reliquis sex : actionis, passionis, ubi, situs, quando, habitus.

2) Confundi non debent sex illa prout sunt physica quaedam existentia, et prout sunt categoriae speciales. Nam priore modo dictum jam est supra, actionem et passionem esse actus potentiis subjectivis correspondentes, ac proinde jam novimus eas esse accidentia physica vel modalia sub categoria qualitatis; — item de ubicatione, de quandocatione, et de situ prout figuram dicit, ostendetur in cosmologia ea esse accidentia modalia sub categoria qua-

litis; — item de *habitu* prout dicit habere, tenere, possidere, etc, scimus illam esse *relationem*.

3) Sed altero modo considerata, prout sunt categoriae speciales, sunt praedicata de subjecto in propositione, seu respondent ad quaestiones : quid facit, quid patitur, ubi est, quando est, quo situ est, quid habet? De his ergo praedicatis quaeritur quid sint et quo differant ab aliis accidentibus.

Notiones. *Denominatio extrinseca*, i. e. quae non desumitur formaliter ex aliquo intrinseco, quod ipsi subjecto insit, sed quae mutuatur ab aliqua re quae sit extra hoc subjectum, quae ad illud quocumque modo habeat relationem.

Prob. 1^a pars (actio). Ens non praedicatur agens, praecise quatenus exercet suam vim operativam, sed quatenus hoc exercitium terminatur ad aliquem effectum, qui sit ejus terminus intrinsecus, receptus in aliquo termino extrinseco; — *a.* sic mutuatur suum praedicatum, denominationem agentis, ab alio sibi extrinseco; *e.*

Ad maj. Actio unius est passio alterius; *e.* quamdiu passio alterius non habetur, actio unius non habetur (nisi forsitan in actu primo).

Prob. 2^a pars (passio). Ens non praedicatur patiens, praecise quatenus incipit habere novam aliquam formam, sed quatenus eam sub influxu alterius operantis habet; — *a.* sic mutuatur suum praedicatum, denominationem patientis, ab alio sibi extrinseco; *e.*

Ad maj. In hoc differt forma a passione, quod passio dicit formam quatenus aliud agens circa illam exercet influxum suum.

Prob. 3^a pars (ubi). Ens non praedicatur hic vel ibi, praecise quatenus habet intrinsecum modum ubicationis, absolute spectatum (accidens modale); sed quatenus spectatur ut huic vel illi alteri rei praesens, vel distans; — *a.* sic mutuatur...; *e.*

Ad maj. Si supponas ens unicum, nulli alteri praesens, nulla dabitur denominatio qua respondeas « ubi sit ».

Prob. 4^a pars (situs). Ens non praedicatur situm (situatum), praecise quatenus hoc vel illo modo disponuntur ejus partes, atque hanc vel illam figuram exhibent, sed quatenus ad aliud ens praesens hac vel illa sui parte est propinquius, vel aptatum, vel adhaerens, vel nitens, etc.— *a.* sic mutuatur...; *e.*

Ad maj. Homo dicitur stans, jacens, sedens, inversus... non quia membra porrigit linea recta, vel quia in lineam anfractam retrahit (nam ita non exprimitur nisi modale accidens aliquod, figura); sed ideo quia terrae nititur pedibus, vel corpore toto, vel podice, vel capite.

Prob. 5^a pars (quando). Ens non dicitur esse nunc vel tunc, praecise quatenus habet quandocationis modum intrinsecum absolute spectatum, sed quatenus spectatur ut huic vel illi rei simultaneum vel prius vel posterius; — *a.* sic mutuatur...; *e.*

Ad maj. Si supponas ens unicum, nulli alteri simultaneum vel prius vel posterius, nulla dabitur denominatio qua respondeas « quando sit ».

Prob. 6^a pars (habitus). Ens non dicitur habens ob modum aliquem intrinsecum, sed ob hanc vel illam rem habitam; *a.* sic mutuatur...; *e.*

Ad maj. v. c. habens hastam, barbam, vestem, uxorem, agrum, vel : hastatus, barbatus, vestitus, togatus, uxoratus, locuples.

CAPUT IV.

DE ENTIS PERFECTIONE.

Postquam igitur tribus capitibus superioribus actum est de ente transcendentaliter inspecto, de ejus proprietatibus transcendentalibus, ac de ejus summis divisionibus seu decem categoriis, reliquum est ut de ceteris summis perfectionibus quae enti convenire possunt, pauca addantur. Quae quum perfectiones vel ex ipso ente absolute ut essentia est spectato, vel ex eo prout consideratur ut existens, vel tandem ex eodem secundum relationes suas inspecto, oriri possint, hinc fiet ut sint :

Quaestio 1. De perfectione quoad essentiam.

Quaestio 2. De perfectione quoad existentiam.

Quaestio 3. De perfectione ex relationibus orta.

QUAESTIO 1.

De perfectione quoad essentiam.

Haec perfectio ad duas praecipuas revocabitur :

Articulus 1. De simplici et composito.

Articulus 2. De infinito et finito.

ARTICULUS 1.

De simplici et composito.

Propositio 69.

Simplicitas est perfectior compositione, estque perfectio positiva.

Notiones. 1) *Perfectum* est id cui nihil deest eorum quae ipsi debent inesse ad ejus complementum. — *Perfectio* igitur est quaevis realitas, sive essentialis sive accidentalis, quae requiritur ut res sit perfecta. — Earum perfectionum *partialium* cumulus est perfectio *totalis*.

2) Ergo a) ens finitum dicendum erit perfectum in quantum vel finem suum obtinet, vel ad eum obtinendum mediis instruitur; — b) perfectionis aestimandae regula est ipsius entis finis; — c) haec regula erit simplex, si finis entis est unicus, vel composita si finis ens habet plures subordinatos vel coordinatos; — d) perfectio rei a bonitate realiter non distinguitur.